

Действие на закона и реализация на правното регулиране

Теодора Йовчева

Application of Law and Implementation of Legal Regulation: The subject of the report is the analysis of the links between the law and the mechanism of legal regulation.

Key words: Law, operation, limits, state, territory.

ВЪВЕДЕНИЕ

Когато в правната теория се говори за «действие на закона» /респ. на правните нормативни актове/, това понятие има за цел да изрази представата за правната задължителност /юридическата сила/ и реалното функциониране на закона в правната действителност, насочено в три направления-във времето, в пространството и по отношение на лицата. Приема се, че фактическото проявление на юридическата енергия, заложена в правните актове е функция на конституирането в тях на съдържателните елементи на правната система. Фактът на формално закрепване на тези елементи в правните актове установява аспектите на тяхното действие в зависимост от трите посочени дадености [3]. Според нас изследването на механизма на действие на закона изисква конкретизация на връзките между правната регламентация, въплътена в законите и фактическата реализация на правото. Това налага към теоретичната постановка на проблема да бъдат прибавени допълнителни акценти относно пределите на действие на закона.

ИЗЛОЖЕНИЕ

Теоретичното изграждане и представяне на понятието „действие на закона“ представя същността му характеристика, като аспект на правната задължителност или юридическата сила. Чрез формалното отразяване на конкретната законодателна воля се формира юридическата сила на закона. От своя страна, съдържащите се в нормативните актове правни норми имат юридическа сила и юридическо действие, аргументирани от факта на отразяването им в утвърден източник на правото, което ги прави част от правната система. Така очертана, юридическата сила генерира правната задължителност на предписаното в нормата поведение. Някои автори /Р. Ташев/ разграничават „юридическата сила“ и „юридическото действие“ по отношение на правните норми, разглеждайки ги като отделни правни характеристики. Юридическото действие се счита за отражение на насочеността на правилото за поведение. Във всички случаи, за да имат юридическо действие те трябва да имат юридическа сила [7].

Понятията, чрез които се изразява смисловото съдържание на действието на закона не са еднообразно формулирани в правната теория. Предлага се обобщена характеристика на механизма, установяваща направленията на действие, в рамките на които се различават и пределите на действие. Така например, относно действието на закона във времето, то се идентифицира със заложените параметри относно влизането в сила, загубването на юридическата сила и пр. Във връзка с действието на закона по отношение на лицата, то се определя от кръга на правните субекти-засегнати от предписанията на правните норми, въплътени в законите. Що се отнася до действието на закона в пространството, то се определя въз основа на критерия „на територията на държавата“ или „извън територията на държавата“, чрез формулировката на няколко принципа – териториален, личен, реален и универсален.

Фактически правото се реализира, проектирайки правните последици от осъществяването на субективните права и юридическите задължения спрямо времето, пространството и правните субекти. Това са областите, в които битието на

правния ред, въплътен в законите намира своето отражение. Юридическите факти, настъпващи след влизането в сила на закона са предмет на правното му регулиране [4]. Тяхното многообразие разгръща съдържанието на понятието за действие на закона, включително извън рамките на законодателната воля в държавата и нейната насоченост.

Поради това, във връзка с действието на закона следва да се вземат предвид два въпроса-„в какво направление“ и „как“ действа законът. Първият въпрос има ясен отговор в теорията, но на втория не се отделя достатъчно внимание. Това е въпрос за съотношението на между абстрактната страна на правната нормативност и реалността, в която могат да се проявят правни последици на закона и конкретните правила за поведение. Те са част от рамката, оформяща пределите му на действие. Този въпрос засяга и факторите, водещи до действителна подчиненост на закона от страна на правните субекти, реално осъществяване на заложените и желани правни последици, фактическа реализация на правнорелевантната воля. Реализацията на правните норми се осъществява при участието на правните субекти, които са техни адресати и когато това е необходимо-на държавата. Това става чрез изпълнение, използване и прилагане на правото. По този начин се открива идентичността между действието на закона и измеренията в развитието на правното отношение, водещи до желаните правни последици, включително чрез реализация на юридическата отговорност.

Цялостното функциониране на правната система се гарантира от правнопринудителната сила на държавата, наложила на територията си съответния правен ред. Нейните гаранции зависят от пределите, в които държавата упражнява своя суверенитет и прилага юрисдикцията си. Те очертават една разграничителна линия между потенциално заложените в закона ред и неговото реализиране. На територията на държавата реализирането на закона има абсолютен характер и зависи само от нормативните дадености на националната правна система, но извън нея търпи трансформация обусловена от действието на чуждите закони. Те също са установени спрямо характера на защитаваните интереси /частни, публични/ и формата на тяхната защита, възприета чрез предмета и метода на правно регулиране [6].

Националното право е еманация на държавния суверенитет. Така, националният закон има действие, производно от обхвата на държавния суверенитет, простиращ се върху определена територия. Върху нея се проектира върховенството на държавната власт /териториално върховенство/ [1].

Както в рамките на държавната територия, така и извън нейните граници, законите на суверенната държава имат действие спрямо лицата, които са нейни граждани. Гражданинът е свързан с правния ред на държавата си, независимо дали се намира на или извън нейната територия. Тук факторът „гражданство“ също допълва значението на понятието „действие на закона“.

В определени от международното право хипотези териториалното върховенство може да бъде ограничено. Тези ограничения са в рамките на изключения, които не игнорират принципа, но в същото време влияят върху действието на закона. Съвременното международно право прилага института на екстериториалност. В теорията той се определя различно-като ограничаване на териториалното върховенство на държавата или като разширяване на суверенитета извън територията на държавата. Съвременното международно право допуска разширяването на приложното поле на националния закон и в международни пространства. Това разширяване се установява чрез въвеждането на смесен правен режим на тези пространства, съчетаващ действието на международното и националното право. Тогава държавата не упражнява пълен суверенитет. Той е ограничен по предмет и съответно законът има действие само спрямо него.

Националното право съответства на вътрешните потребности на обществото.

Тяхното естество не може да обоснове намесата на държавната власт извън тази рамка. Тя се затваря или разгръща в съответствие със спецификата на регулираните отношения и значимостта на защитаваните интереси. В различните правни отрасли принципите на действието на законите се поставят в зависимост от различните критерии, които се налагат от вида на интересите и блага, до които се отнасят законите. В определени случаи характерът на отношенията, които са предмет на правна регламентация, неговата ценност, отнесени към правното регулиране, стават критерий за извеждане на действието на законите и извън присъщия им териториален обхват. В тези случаи волята на законодателя изразява държавния интерес – освен в защита правата на гражданите и интересите на държавата, също и в защита на по-висши ценности. В тези случаи се осъществява извънтериториално действие на закона.

Действието на закона на чужда територия поставя проблема за съотношението с чуждия национален правен ред /закон/. Въпросът е може ли една държава да упражни своя суверенитет на територията на друга държава. От една страна, категоричен положителен отговор означава да се признае намеса в чужд суверенитет. От друга страна, съвременното национално законодателство, включително българското, установява такава възможност.

Според нас възприетите в съвременното законодателство намеси са ограничени по предмет; те изразяват ограничени суверенни права на държавата. По аналогия с международното право следва да приемем, че това са изрично определени суверенни права на националната държава, права да обвърже с националния закон лица, които са осъществили правнозначими действия извън нейната територия. Държавата осъществява тези свои права като израз на своя суверенитет, но очевидно това не е нейният суверенитет в пълен обем.

Така извънтериториалното действие на закона поставя и въпроса за неговото прилагане. Действието на закона се изразява в обвързване на поведението на правните субекти с установени от него юридически факти и свързаните с тях правни последици. Проблемът в случая е в това, че правнозначимите факти възникват извън територията на държавата, на територията на друга държава, а правните последици могат да се реализират само на територията на държавата, като резултат на нейната юрисдикция.

Действието на закона като правно понятие включва два елемента, две страни – статична и динамична. С влизането си в сила законът започва да действа [5]. От гледна точка на статичната страна действието се изразява в установения правен ред на регулираните обществени отношения. Законът въвежда модел на поведение, който е задължителен за правните субекти – негови адресати. По силата на императивността на закона лицата трябва да съобразяват своите действия с установения ред, да реализират законовото право. Законът е критерий за тяхното правомерно или неправомечно поведение. Съотнасянето на поведението на субектите към разпоредбите на закона е динамичната страна в действието по прилагането на закона.

Прилагането на закона е въвеждане в действие на механизма на правното регулиране. Правото регулира обществени отношения първо, като определя на страните съответно правно качество и съответстваща правна позиция. Регулативното действие на правото се осъществява чрез обвързване на две насрещни качества и техните правни позиции. Това е моделът на юридически дискурс. Реализирането на правната норма – сочи Л. Дачев, е практическото осъществяване на дискурса [2].

С осъществяването на юридическия факт правните субекти получават дискурсно качество и позиции и стават страни в съответния дискурс. Те са обвързани с дискурсна връзка и това е първият етап от практическото действие на закона (съответната правна норма).

Следващият етап е фактическото реализиране на правните позиции, действията от позиции, което се осъществява в правоотношението. Това е завършекът на конкретното правно регулиране.

Дискурсната теория разграничава тези два етапа в практическото реализиране (действие на закона) и обяснява хипотезите, в които логически свързани, те са фактически отделени. Това показва, че една дискурсна връзка е възможно да не се развие (осъществи) в правоотношение. Това е валидно при извънтериториалното действие на закона на основание личния принцип и реалния принцип. В тези случаи (например в наказателното право) престъпното поведение на лицата в чужбина ги обвързва в юридически дискурс с държавата по националния закон. Правоотношение обаче по този дискурс не може да се осъществи в чужбина, а само на територията на държавата. В този смисъл публичните права на държавата (конкретно да наложи юридическа отговорност) са релативни, а оттук и действието на закона (в етапа на неговото фактическо прилагане) е релативно. То може да се реализира пълно, когато лицето (деецът) присъства на територията на държавата, от чийто закон е поставен в юридически дискурс.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Посочените обстоятелства насочват към няколко извода. Правната задължителност и юридическата сила на закона са съизмерими с действителното му функциониране в правния мир, установен в пределите на националната правна система. В тези граници потенциално заложената в закона юридическа енергия може да намери действителен израз чрез отразяване на ефектите му в правната действителност. Тогава тя е в състояние да задвижи динамиката на закона чрез неговата реализация. Наред с останалите фактори, които характеризират конкретния облик на националната правна система и насоките на държавновластническата воля, възможностите на държавата да гарантира правния ред на собствената си територия очертават разграничителна линия между потенциално заложената в законите ред и неговото реализиране. Тази зависимост е част от същността на понятието за действие на закона. То представлява механизъм, който отразява и претворяването на правото в действителността. Извън действителните възможности за гарантиране на правния ред от страна на държавата, действието на закона изразява характера и потенциала на вложената законотворческа воля, но не винаги може да доведе до съотнасяне на поведението на правните субекти към разпоредбите на закона. На този етап то създава рамка, която в зависимост от определени фактори, може или не може да генерира реален модел на поведение, чрез който правните субекти реагират на нормативните дадености. Това се отнася и за реакцията на чуждата правна система, зависеща от собственото ѝ законодателство. От друга страна, именно прилагането на закона изразява привеждането в действие на механизма на правното регулиране. То е динамичната страна на неговата природа. Възможността да се реализира правоотношението включва и възможността правото да бъде приложено чрез намесата на държавата. Фактическото прилагане на закона, неговото същинско действие е обусловено от публичните права на държавата, свързани с възможността ѝ да наложи юридическата отговорност. В сферата на извънтериториално действие на закона тази възможност се трансформира и спрямо допустимостта осигурена от чуждия правен ред и принципите на международното право.

ЛИТЕРАТУРА

- [1] Бержел, Ж.-Л. Обща теория на правото. ЮЗУ „Неофит Рилски“, ЮФ, С., 1993, с. 158, 159.
- [2] Дачев, Л. Юридически дискурс., Русе 2004, с. 223. Радев, Д. Обща теория на

правото. С., 2008, с. 190 – 193.

[3] Златарев, Е., Д. Милкова и др., Основи на правото. Книга първа., С., 2007, с. 93.

[4] Колев, Т. Въведение в правото. Парадигма, С., 2005, с. 51-53.

[5] Радев, Д. Обща теория на правото. С., 2008, с. 190 – 193.

[6] Ташев, Р. Теория за правната система. Сиби, С., 2006, с. 285-286.

[7] Ташев, Р. Обща теория на правото. С., 2010, с. 160-164.

За контакти:

ас. д-р Теодора Йовчева, ВВМУ „Н. Й. Вапцаров“, тел.: 0882 8555 51;

e-mail: t_iovcheva@mail.bg

Докладът е рецензиран.